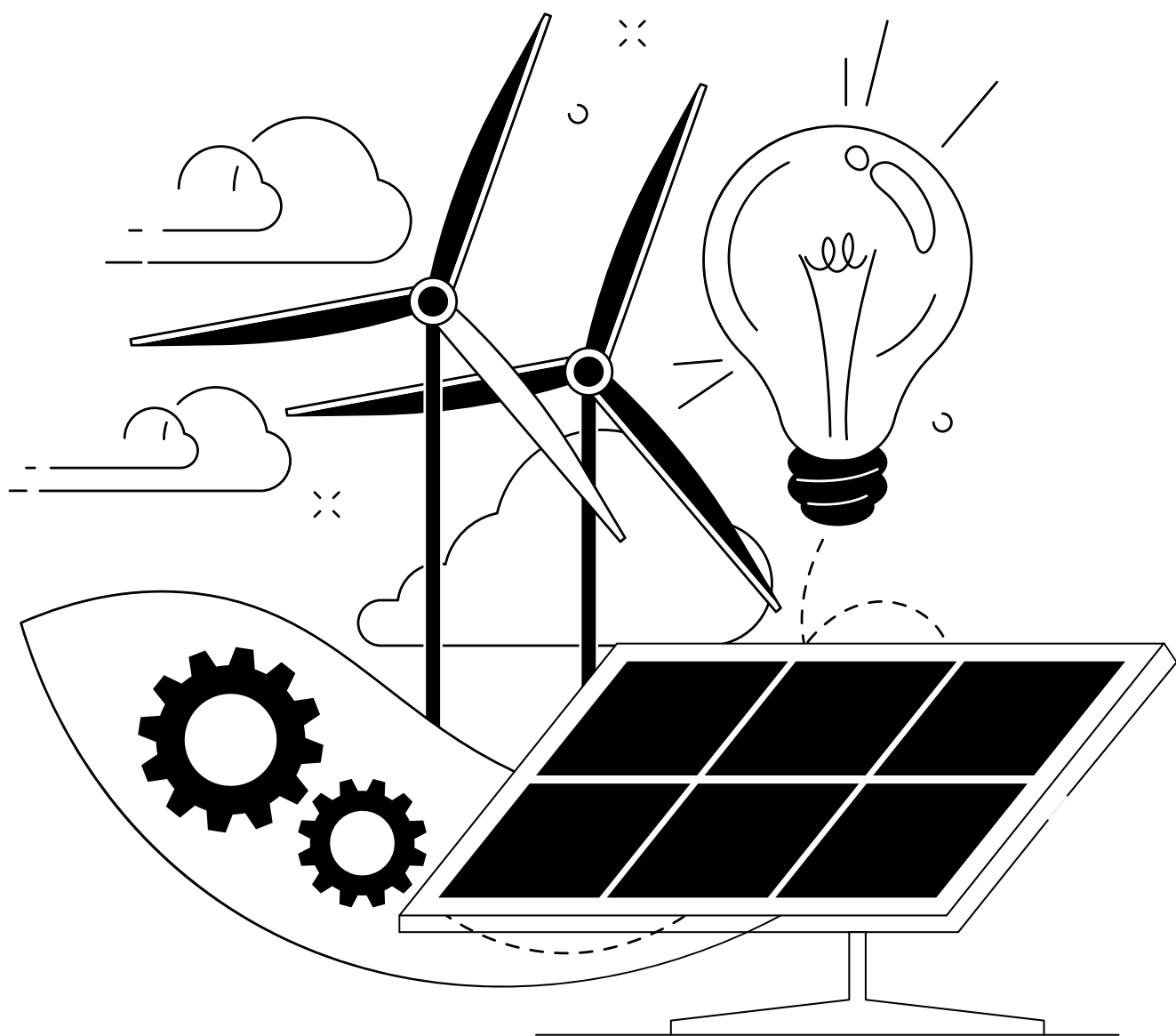

Аналітична довідка

“REPowerEU: можливості та виклики для України”

Рівне 2024

Цей документ містить огляд ініціативи REPowerEU, яка є швидким рішенням для розвитку відновлюваної енергетики. Стрімке впровадження проєктів на основі відновлюваних джерел енергії без належної оцінки впливу на довкілля може призвести до негативних наслідків для екосистем. Щоб запобігти цьому, ретельна екологічна оцінка й участь громадськості повинні залишитися в пріоритеті.

Цей документ дозволено копіювати з некомерційною ціллю та без спеціального дозволу ГО «Екоклуб», однак посилання на джерело інформації є обов'язковим.

Розповсюджується безоплатно.

Аналіз підготовано у рамках проєкту «Закриття циклу: справедливий енергетичний перехід, розроблений містами та регіонами», що фінансується Європейською Комісією та проєкту «Покращення інструменту ОВД в Україні для забезпечення участі громадськості та дотримання природоохоронних аспектів під час відбудови України та витрачання коштів з Ukrainian Facility» за підтримки CEE Bankwatch network.

Зміст аналізу є виключною відповідальністю ГО «Екоклуб» і не обов'язково відображає думку Європейського Союзу та CEE Bankwatch network.

Автор: Юрій Задорожній

Редактори: Юлія Квітка, Ірина Шарова

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Опис ініціативи REPowerEU: зміст, мета та ключові аспекти

Розділ 2. Спрощення дозвільних процедур у межах REPowerEU: можливості та ризики

Розділ 3. Аналіз ініціативи природоохоронними організаціями (CAN Europe, EEB, Bankwatch)

Розділ 4. Перспективи впровадження REPowerEU в Україні

- Досвід ВДЕ та особливості дозвільних процедур
- Приклади кейсів проходження процедури ОВД в Україні
- Можливості впровадження плану REPowerEU в Україні

Висновки

Коментарі інших експертів

Глосарій та список аббревіатур

Біогаз — газ, отриманий з біомаси, яку використовують як паливо.

Біометан — біогаз, що має ті самі фізико-хімічні характеристики, що й природний газ (відповідно до вимог нормативно-правових актів), тож може бути поданий до газотранспортної або газорозподільної системи, чи використаний як моторне паливо.

Відновлювані джерела енергії (ВДЕ) — відновлювані невикопні джерела енергії, а саме енергія сонячна, вітрова, аеротермальна, геотермальна, гідротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів.

Території прискорення відновлюваних джерел енергії (acceleration areas for renewables) — конкретні території суші та морі, придатні для встановлення установок з виробництва енергії з відновлюваних джерел (крім установок для спалювання біомаси); очікується, що впровадження певного типу відновлюваної енергії на цих територіях не матиме значного впливу на довкілля.

Оцінка впливу на довкілля (ОВД) — процедура визначення, опису, оцінювання попередження та мінімізації потенційного негативного впливу на довкілля внаслідок реалізації планованої діяльності.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) — процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля. **Серед іншого** — оцінка впливу на здоров'я населення, оцінка альтернативних рішень, розробка рішень для запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків. СЕО включає визначення обсягу необхідної оцінки, складання звіту, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби — транскордонних консультацій).

Промислове тепло — в основному теплова енергія, яку використовують для підготовки або обробки матеріалів для подальшого виготовлення промислових товарів.

ВСТУП

Енергоносії та електрогенерувальна інфраструктура — фундамент сучасного суспільства, без якого людство не має майбутнього.

20 лютого 2014 року Російська Федерація розпочала збройну агресію проти України¹. А вже 24 лютого 2022 року держава-терорист всупереч міжнародному праву та всім законам моралі розпочала свій жорстокий широкомасштабний наступ на всю територію України. Цим Російська Федерація кинула виклик сталому європейську мирному існуванню. Протягом років держава-агресор неодноразово завдавала ударів по енергоінфраструктурі України, частково або повністю її руйнуючи.

В березні 2022 року, як відповідь на широкомасштабний наступ Російської Федерації, Європейський Союз (далі ЄС) як один з основних міжнародних партнерів України вжив санкційних заходів. Вони були спрямовані проти енергетичного сектору держави-терориста, щоб зменшити фінансові надходження (від продажу викопного палива) та залежність ЄС від цих енергоресурсів. Це призвело до збоїв у постачанні на енергетичному ринку та оголило проблеми в ЄС, які не були в пріоритеті протягом довгих років.

Деякі країни-члени ЄС протягом перших місяців від початку широкомасштабного вторгнення оголосили про намір припинити імпорт викопного палива з від держави-агресора. Проте жодна держава-член ЄС не змогла б впоратися з цією проблемою самотійно. Як наслідок, 18 травня 2022 року Європейською комісією було представлено детальний план REPowerEU².

План REPowerEU розробили для відповіді на виклики агресії Російської Федерації; для оптимізації енергетичної інфраструктури та нормативно-правової бази держав-членів ЄС; для прискорення переходу на відновлювані джерела енергії та зменшення залежності від викопного палива; а також для зміни свідомості громадян та прискорення досягнення кліматичних цілей (скорочення викидів парникових газів).

Мета цієї аналітичної записки — оцінити підходи Європейського Союзу до розв'язання проблем в енергетичному секторі (викликаних збройною агресією Російської Федерації проти України), а також визначення позитивних та негативних наслідків для України.

Документ містить короткий аналіз основного змісту та ключових аспектів плану REPowerEU, аналіз іншими природоохоронними організаціями цього плану та потенційних наслідків від його імплементації в українське законодавство. Україна йде шляхом євроінтеграції в Європейський Союз. Тож рішення, які приймають в ЄС безпосередньо впливають на вектор розвитку українського суспільства. З огляду на значну руйнацію української енергетичної системи через дії країни-агресора, імплементація ініціативи REPowerEU в українське законодавство відкриває можливість для відбудови України відповідно до тенденцій розвитку енергетики в ЄС (а саме низьковуглецевий розвиток, диверсифікація, енергоефективність.)

¹ Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text>

² REPowerEU: План стрімкого зниження залежності від російського викопного палива і швидкого просування «зеленого переходу». URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_3131

Опис ініціативи REPowerEU:

зміст, мета та ключові аспекти

З широкомасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, після звірств російських військ проти мирного населення, українських міст та енергетичної інфраструктури, Європейський Союз (ЄС) ухвалив санкції щодо купівлі вуглецевого пального (вугілля, нафти та природного газу) з країни-агресора. Дія санкцій оголила проблеми держав-членів ЄС в секторі енергетики, вирішення яких довгі роки відкладали

Серед них:

1. залежність держав-членів ЄС від викопного палива з Російської Федерації, орієнтація промисловості та домогосподарств на ці енергоносії;
2. повільний темп диверсифікації джерел енергії в ЄС;
3. повільне збільшення частки енергії отриманої з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ);
4. повільне зменшення ціни виробленої енергії з ВДЕ;
5. повільне збільшення частки відновлюваної енергетики в мережі;
6. повільний ріст енергоефективності домогосподарств та підприємств.

Для розв'язання цих проблем Європейською комісією в травні 2022 року було представлено план REPowerEU. В кожній з держав-членів ЄС різний рівень залежності від викопного палива, тому план REPowerEU містить різноманітні підходи для амбітної цілі зменшити на 55% викиди парникових газів до 2030 року, а також досягнути кліматичної нейтральності до 2050 року відповідно до Європейського «зеленого» курсу (The European Green Deal³).

План скорочення залежності країн ЄС від викопного палива та Російської Федерації складається з таких пунктів:

- енергозбереження;
- диверсифікація постачальників енергоносіїв;
- прискорений перехід Європи на чисту енергію для заміни викопного палива.

Втілення такого плану потребує ефективної координації між європейськими органами влади, інфраструктурними рішеннями, національними інвестиціями та реформами, а також спільною енергетичною дипломатією.

Енергозбереження передбачає економію енергоресурсів для швидкого й дешевого початку розв'язання енергетичної проблеми. Вимушене зменшення споживання має прискорити розвиток технологій (енергоефективні рішення, виробництво чистої енергії з відновлюваних джерел) та інвестиції в цю галузь. Це рішення націлене на приватні домогосподарства, промисловість та інфраструктурні об'єкти.

³ The European Green Deal:

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

⁴ Directive (EU) 2024/1275 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the energy performance of buildings [Online resource] – Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401275&pk_keyword=Energy&pk_content=Directive

Згідно з планом передбачено двосторонній підхід. Середньо- та довгострокові енергоефективні рішення мають посилити структурні зміни. А завдяки зміні споживацької поведінки має бути досягнене негайне енергозбереження.

Середньо- та довготермінові рішення передбачають підвищення енергоефективності будівель та додаткову економію енергоресурсів. Такі рішення передбачено в Директиві (ЄС) 2024/1275 Європейського Парламенту та Ради від 24 квітня 2024 року про енергетичну ефективність будівель, внесення змін до Директиви (ЄС) 2020/1828 і Регламенту (ЄС) 2023/1542 та скасування Директиви 2009/125/ЄС⁴, а також змін встановлених Регламентом (ЄС) 2024/1781 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року. Ці документи є основою для вимог до екологічно чистих продуктів⁵. Нижча ставка ПДВ (і як наслідок зміна ціноутворення одиниці енергії⁶) має сприяти інвестиціям в теплоізоляцію у будівлях, переходу на вискоелефективні системи опалення, теплові насоси та інші ефективні прилади (наприклад, встановлення сонячних фотоелектричних елементів на дахах).

Щодо короткострокових рішень, то Європейська комісія разом з Міжнародним енергетичним агентством (International Energy Agency) запустили план «Відіграю свою роль» («Playing my part»⁷). План містить дев'ять пунктів і прагне скоротити використання енергії в ЄС. Міжнародне енергетичне агентство оцінює, що енергозберігаючі рішення можуть на 5% скоротити попит на газ (приблизно 13 млрд кубометрів) і на нафту (приблизно 16 млн тонн у нафтовому еквіваленті)⁶.

Для досягнення цілей необхідні прискорене впровадження та амбітне оновлення Національних енергетичних та кліматичних планів (National Energy and Climate Plans - NECPs⁸). NECPs мають вирішальну роль у підвищенні довіри інвесторів та передбачуваності інвестицій, адже заохочують планувати скорочення використання викопного палива⁶.

⁵ Regulation (EU) 2024/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for sustainable products, amending Directive (EU) 2020/1828 and Regulation (EU) 2023/1542 and repealing Directive 2009/125/EC [Online resource] – Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401275&pk_keyword=Energy&pk_content=Directive

⁶ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS REPowerEU Plan [Online resource] – Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033742483>

⁷ IEA 50. Playing my part [Online resource] – Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/playing-my-part>

Диверсифікація постачальників енергоносіїв — інший ключовий крок, необхідний для зменшення залежності ЄС від країни-агресора. Для цього необхідно ввести цифрові інструменти обліку та укладання довгострокових контрактів з надійними партнерами. Це рішення оптимізує та зробить прозорим використання (бронювання) інфраструктури для транспортування та зберігання викопного палива (за умови дотримання антимонопольного законодавства).

Механізм спільних закупівель — ще одне рішення для диверсифікації постачальників енергоносіїв. Механізм допоможе оперативно вести переговори та укласти контракти від імені держав-членів щодо сукупного попиту на газ і випуску на ринок за конкурентними цінами.

В плані REPowerEU наголошено, що екстрена синхронізація електромереж України та Молдови з мережею Європи свідчить про прагнення забезпечити взаємозв'язок цих двох країн з енергомережею ЄС. Це дозволить державам-членам купувати надлишок електроенергії в Україні, таким чином компенсуючи частину скорочення імпорту газу⁶.

Крім диверсифікації постачальників нафти, природного газу та вугілля, диверсифікації також підлягає ядерне паливо. Для цього передбачена робота в ЄС з міжнародними партнерами, щоб забезпечити альтернативні джерела урану та збільшення потужностей із конверсії, збагачення та виробництва палива (доступних у Європі або в міжнародних партнерах ЄС).

Відповідно до плану REPowerEU Директивою (ЄС) 2023/2413 (Directive (EU) 2023/2413⁹) було внесено зміни в Директиву про відновлювані джерела енергії (Renewable Energy Directive (2018/2001/EU¹⁰)). Ці зміни передбачають, що частка ВДЕ в енергоспоживанні кожної окремої держави-члена ЄС становитиме не менше 42,5 %. Цей показник має збільшитися до 45% до 2030 року (раніше заявляли про 40%). Як наслідок, збільшаться загальні потужності з виробництва енергії з ВДЕ до 1236 ГВт до 2030 року (в порівнянні з 1067 ГВт до 2030 року передбачених у Fit for 55 for 2030¹¹). Також пропонується встановити нові сонячні фотоелектричні системи загальною потужністю понад 320 ГВт до 2025 року (що вдвічі перевищує поточний рівень та план 600 ГВт до 2030 року⁶).

Розвиток та розширення джерел відновлюваної енергетики прискорить відмову від викопного палива. Через це з часом мають знизитися ціни на електроенергію з ВДЕ та зменшиться імпорт викопного палива. Крім сонячних фотоелектричних систем важливим елементом є системи генерації електроенергії з вітру. ЄС є одним з лідерів у виробництві вітрової електроенергії та володіє значною територією (в тому числі морською економічною зоною), яка є потенційно привабливою для розбудови інфраструктури. Відповідно до Директиви (ЄС) 2023/2413 до 2050 року⁹ має бути досягнуто виробництва 300 ГВт електроенергії з вітрових установок в морській економічній зоні та 40 ГВт океанської енергії в усьому морському басейні ЄС.

⁸ National energy and climate plans [Online resource] – Retrieved from: https://commission.europa.eu/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/energy-and-climate-governance-and-reporting/national-energy-and-climate-plans_en

⁹ DIRECTIVE (EU) 2023/2413 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652 [Online resource] – Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/2413/oj>

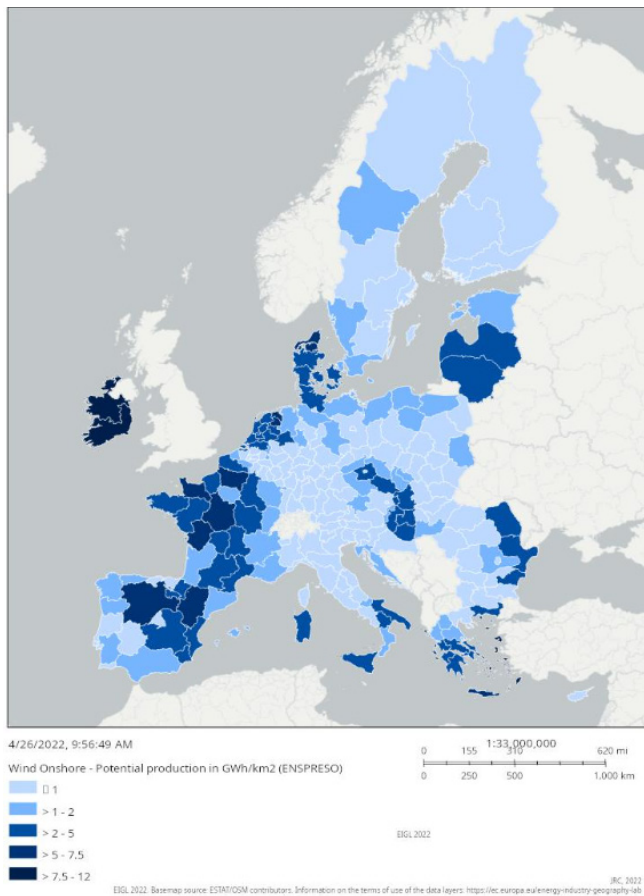

Рис. 1.1 Потенціал генерації вітрової електроенергії на території держав-членів ЄС⁶.

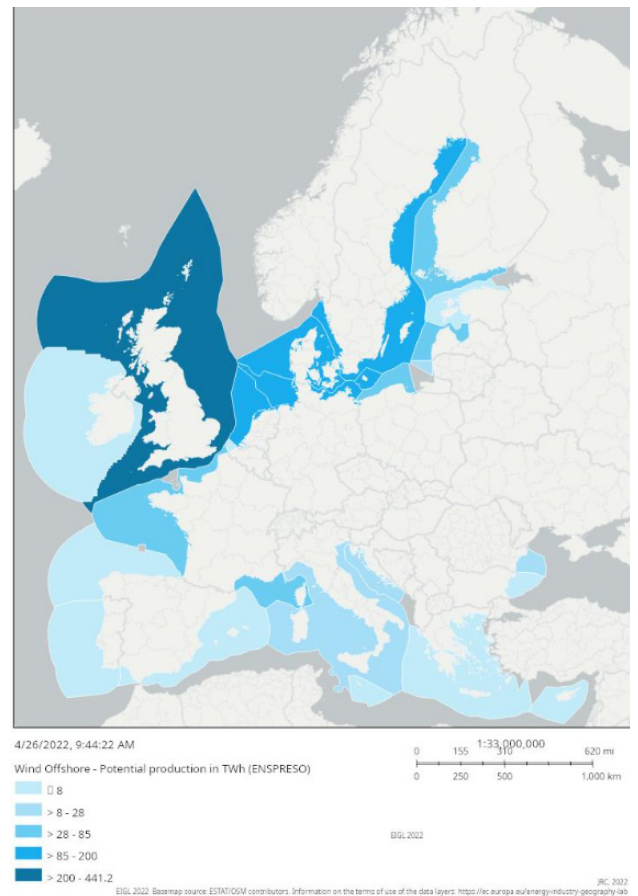

Рис. 1.2 Потенціал генерації вітрової електроенергії на території морської економічної зони⁶.

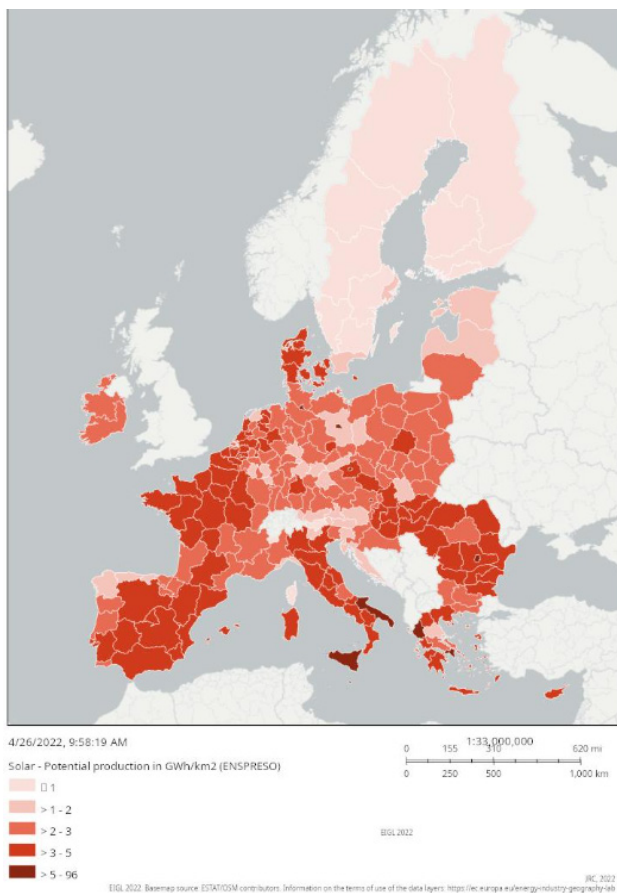

Рис. 1.3 Потенціал генерації сонячної електроенергії на території держав-членів ЄС⁶.

Окрім розвитку систем сонячної та вітрової енергії, ЄС прагне подвоїти кількість індивідуальних теплових насосів: протягом 5 наступних років планується, що їх кількість зросте до 10 мільйонів. Прискорення розгортання та інтеграції великомасштабних теплових насосів, геотермальної та сонячної теплової енергії, які можуть замінити викопне паливо в індивідуальному опаленні, можливе завдяки модернізації систем централізованого опалення та використанню промислового тепла⁶.

Замінювати традиційні види палива (нафта, газ і вугілля) в секторах економіки, де ця заміна є складною, планують за допомогою відновленого водню та біометану. Передбачено виробництво 10 млн тонн відновленого водню та ще стільки ж його імпорту до 2030 року.

Для імпорту є три основні коридори⁶:

- *Середземне море,*
- *район Північного моря*
- *Україна.*

Щоб досягнути таких амбітних цілей потрібна низка рішень: швидкий розвиток водневої інфраструктури для виробництва, імпорту та транспортування, а також збільшення інвестицій.

Біоенергетика становить 60% відновлюваної енергії ЄС. Тож збільшення виробництва біометану до 35 млрд кубометрів до 2030 року — економічно ефективний шлях для скорочення імпорту природного газу з Російської Федерації. Виробництво біометану має ґрунтуватися на цілях сталого розвитку та вироблятися з органічних, лісових і сільськогосподарських відходів для мінімального впливу на землекористування та продовольчу безпеку⁶.

¹⁰ Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources [Online resource] – Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/playing-my-part>

¹¹ Fit for 55 [Online resource] – Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55/>

Спрощення дозвільних процедур у межах REPowerEU: можливості та ризики

Однією з ключових перешкод для реалізації амбітних планів з розвитку відновлюваної енергетики та створення здорового конкурентного середовища є повільний та складний процес отримання дозволів.

Ці перешкоди включають:

- складність правил вибору місця та отримання адміністративних дозволів,
- складність і тривалість оцінки впливу для таких проєктів та пов'язаних енергетичних мереж на навколишнє середовище,
- проблеми з підключенням до мережі,
- обмеження адаптації технологічних специфікацій під час видачі дозволів,
- кадрові проблеми органів, що видають дозволи, або операторів мереж⁹.

Відповідно до інформації наведеної в плані REPowerEU, термін отримання дозволу для проєктів вітрової енергетики може тривати до 9 років. Для наземних сонячних потужностей — до 4,5 років. Для різних держав-членів ЄС термін отримання дозволу може відрізнятися⁶.

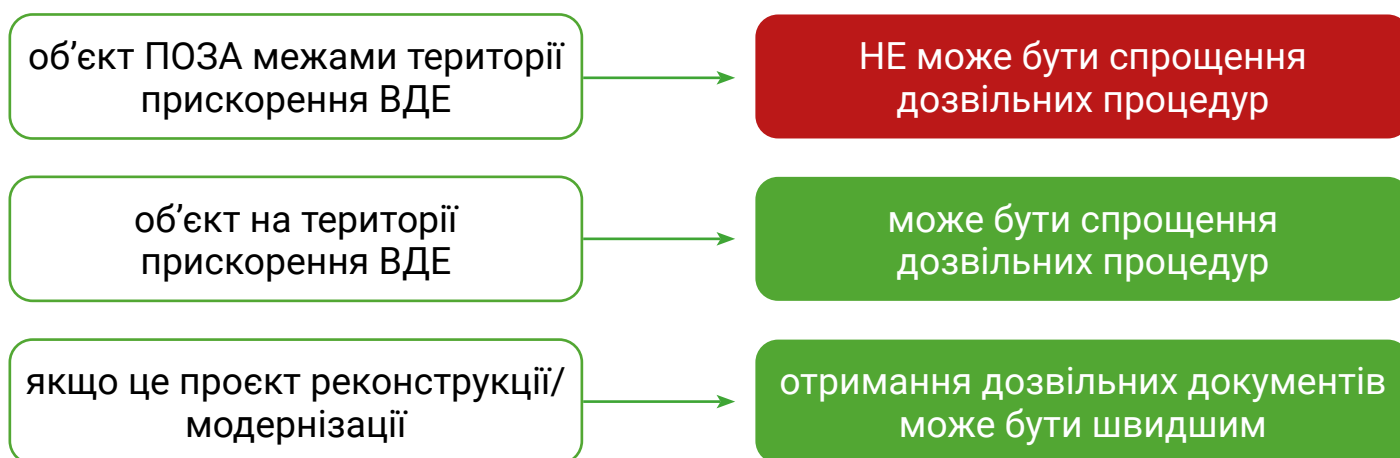
Щоб розв'язати проблему тривалого отримання дозволів план REPowerEU передбачає спрощення деяких процедур на національних рівнях, а також залучення всіх можливих ресурсів для місцевого та регіонального рівнів влади (для своєчасної реалізації інвестицій). Серед інших рішень: введення принципу використання відновлюваної енергії як вищого суспільного інтересу; запровадження зон з цільовими показниками (вироблення енергії з джерел ВДЕ) та інші способи спрощення дозвільних процедур. Всі рішення мають працювати для зменшення потенційних ризиків та негативного впливу на навколишнє середовище.

Спрощення та скорочення процедури видачі адміністративних дозволів передбачено для установок, що працюють з:

- ВДЕ, в тому числі установки, які поєднують різні джерела відновлюваної енергії,
- тепловими насосами,
- обладнанням для спільного зберігання енергії (в тому числі енергетичні та теплові установки) та іншими активами для підключення установок, теплових насосів й накопичувачів до мережі, або ж інтеграції відновлюваної енергії в мережі обігріву та охолодження.

Запровадження коротших й чітких термінів для дозвільних органів на ухвалення рішення для установки відновлюваної енергетики прискорить розгортання проєктів всієї галузі. В межах цих термінів не слід враховувати час на будівництво станцій та їх підключення до мережі (за винятком випадків, коли ці процеси збігаються з іншими адміністративними кроками в процедурі надання дозволу⁹).

Терміни отримання дозвільних документів мають відрізнятися. На різницю у часі впливають особливості території, де планується будівництво. Отримання дозвільних документів для об'єктів на територіях, що підходять під розміщення ВДЕ, може бути спрощене. Але для об'єктів за межами територій прискорення ВДЕ не має відбуватися скорочення процедур. Також термін отримання дозвільних документів залежить від того, чи передбачено новий проєкт, чи це реконструкція/модернізація об'єкта, який вже існує.

На територіях, визначених як ті, що підходять під розміщення ВДЕ, мають використовувати технології, які не матимуть значного впливу на навколишнє середовище. Окрім того, визначаючи такі території, держави-члени ЄС повинні виключати природоохоронні території та розглядати мінімізацію потенційного впливу на них (території що відносяться до Natura 2000 не можуть бути включені в ці плани).

Для визначення зон відновлюваної енергетики, держави-члени повинні підготувати один або кілька планів. Плани мають містити визначення таких зон, а також умови та пом'якшення для проєктів, розташованих у кожній зоні.

Після цього держави-члени мають підготувати єдиний план для всіх зон використання ВДЕ та технологій відновлюваної енергетики, або плани для конкретних технологій, які визначають одну або більше зон прискорення використання ВДЕ. Кожен план має пройти екологічну оцінку відповідно до Директиви 2001/42/ЄС¹². Відповідно до неї оцінку впливу має пройти кожна технологія.

Нині держави-члени ЄС готують картографічні матеріали, дослідження та законодавчу базу для створення територій прискорення відновлюваної енергетики. Польща до кінця 2024 року планує завершити картографічний потенціал ВДЕ для берегової вітрової та сонячної енергії, а також створити пра-

¹² Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment [Online resource] – Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0042>

вову базу для територій прискорення, після чого розгорнути картографування зон. До травня 2025 року уряд має намір відобразити території прискорення ВДЕ на основі карти потенціалу та встановити дозвільну процедуру для об'єктів на цих територіях. До лютого 2026 року уряд Польщі планує створити території прискорення ВДЕ, як зазначено в Директиві про відновлювані джерела енергії (Renewable Energy Directive)²¹. Кінцевий термін підготовки цих планів – 21 лютого 2026 року.

Проведення екологічної оцінки

Ефективний та інтегрований підхід до планування може забезпечити екологічна оцінка. Вона дасть громадськості доступ до рішень (відповідно до Конвенції про доступ до інформації¹³) та врахує екологічні міркування на ранній стадії планування (на стратегічному рівні). Це сприятиме швидшому та раціональнішому розгортанню різних ВДЕ з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище⁹. У випадку, якщо план може мати потенційний негативний вплив на інші держави, передбачено **проведення транскордонних консультацій із зачепленими сторонами**.

Якщо проекти з відновлюваної енергетики на територіях прискорення відповідають правилам підготовленими державою-членом, припускається, що такі проекти не матимуть значного впливу на довкілля. Тож ці проекти повинні бути звільнені від обов'язкового проведення оцінки впливу на довкілля (в розумінні Директиви 2011/92/ЄС). Винятком є ситуація, якщо держава вимагає процедуру за обов'язковим національним переліком, або якщо планова діяльність може мати значний транскордонний вплив на довкілля.

Проекти установок з відновлюваної енергетики та накопичення енергії в зонах прискорення мають отримати переваги у формі спрощення/прискорення адміністративних процедур. **Повинні бути чіткі терміни та юридична визначеність щодо очікуваного результату процедури з отримання дозвільних документів**. Якщо відсутня відповідь від компетентного органу у встановлений термін, може бути застосоване «мовчазне схвалення» і проєкт не підлягатиме оцінці впливу на навколишнє середовище відповідно до законодавства (і якщо це рішення не суперечить законодавству інших зачеплених держав).

Після подачі заявки проєкту (прискорення використання відновлюваної енергетики), державні органи здійснюють швидку перевірку (скринінг) та визначають, чи проєкт може мати значний негативний вплив на територію (район прискорення ВДЕ). Та чи може проєкт мати значний вплив на довкілля в транскордонному контексті (або на підставі запиту зачепленої сторони).

Для скринінгу компетентний орган може вимагати від заявника додаткову доступну інформацію (без вимоги нової оцінки або збору даних). Якщо заявка відповідає всім вимогам (визначеним у планах областей прискорення ВДЕ), проєкт має вважатися схваленим.

¹³ Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

Якщо під час скринінгу виявлено, що проєкт може мати значний негативний вплив на довкілля — це причина здійснити оцінку впливу на довкілля. В разі дозволу не проводити оцінку впливу на довкілля (відступ від ОВД), держава має впровадити пом'якшувальні або компенсаційні заходи, від яких заявник не може відмовитись.

	території прискорення ВДЕ	інші території
нові проєкти	12 місяців 24 місяці для морських територій	24 місяці 36 місяці для морських територій
проєкти модернізації	3 місяці 1 місяць для теплових насосів потужністю менше ніж 50 МВт	<i>*будь-який період може бути продовжений на 6 місяців у випадку надзвичайних обставин.</i>

Якщо проєкт планують втілити на територіях прискорення, термін визначення повноти заявки та отримання дозволів не має перевищувати 12 місяців (24 місяців для морських територій). Для невеликих проєктів модернізації наявних установок ВДЕ чи встановлення нових установок потужністю 150 кВт, термін не має перевищувати 6 місяців (12 місяців для морських територій).

Дозволи на проєкти за межами територій прискорення ВДЕ мають бути видані протягом 2 років (або 3 років для морських проєктів). Для невеликих проєктів цей період становить 1 рік (або 2 роки відповідно). Будь-який з цих періодів може бути продовжений на 6 місяців у випадку надзвичайних обставин.

Коротший термін дозвільної процедури (в тому числі скринінгу) передбачений для модернізації установок, які використовують ВДЕ та встановлені в районах прискорення. Зазвичай такі установки розташовані на територіях зі значним потенціалом використання відновлюваної енергії. Це створює перевагу над рішеннями щодо встановлення нових установок деінде. Адже вже встановлені установки мають підключення до мережі, для них вже був визначений вплив на довкілля, а також їх втілення вже було обговорено й прийнято громадою. Проєкти модернізації наявних установок і проєктів сонячних електростанцій на будівлях мають отримати дозвільні документи протягом 3 місяців. А проєкти модернізації теплових насосів потужністю менше ніж 50 МВт, мають отримати дозвіл протягом 1 місяця.

Аналіз ініціативи природоохоронними організаціями

Цей розділ присвячений аналізу ініціативи REPowerEU провідними природоохоронними організаціями — Climate Action Network (CAN) Europe, European Environmental Bureau (EEB) та Bankwatch Network.

Мета REPowerEU — зниження залежності Європейського Союзу від викопного палива — важливий елемент енергетичного переходу, що має вплив на кліматичні умови, а також на соціальну та економічну стабільність країн-учасниць. Тож роль провідних природоохоронних мереж полягала у професійному аналізі, виявленні потенційних ризиків та розробці фахових рекомендацій щодо вдосконалення екологічного компонента програми. Ці організації використовують свій досвід і експертизу для пропозиції ефективних альтернатив, що сприяють сталому енергетичному переходу.

У рамках розділу три провідні природоохоронні мережі надали експертні оцінки щодо плану REPowerEU:

1. Climate Action Network (CAN) Europe – європейська коаліція з понад 200 організацій, які спільно працюють над протидією кліматичній кризі. CAN Europe вивчає REPowerEU як стратегічно важливий план, що дозволяє досягти амбітних цілей щодо скорочення викидів та кліматичної нейтральності.
2. European Environmental Bureau (EEB) – мережа з більш ніж 185 організацій, яка зосереджується на питаннях зміни клімату, збереження біорізноманіття та захисту довкілля в контексті енергетичного переходу. EEB акцентує на необхідності збалансованого підходу до швидкого розгортання відновлюваної енергетики, дотримуючись при цьому природоохоронних норм.
3. Bankwatch Network – міжнародна мережа організацій, яка аналізує екологічні та соціальні аспекти фінансування проектів у Центральній та Східній Європі. Bankwatch Network підкреслює потенційні ризики надмірного використання викопного палива в рамках REPowerEU та необхідність прозорості розподілу фінансових ресурсів.

У розділі розглянуто основні принципи, підходи та рекомендації цих організацій щодо сталого розвитку, справедливості в енергетичному переході, інтеграції біорізноманіття в енергетичні плани та широкого залучення громад. Особливу увагу приділено критеріям, необхідним для збалансованого просторового планування, оптимізації енергоефективності та посиленню ролі ВДЕ.

CAN Europe розглядає план REPowerEU, як ініціативу, яка була давно необхідною в Європі. А її втілення є кроком для амбіційного та прискореного впровадження кліматичної та енергетичної політики, що закладає основу для більшої єдності між державами-членами ЄС та всередині окремих держав. Це має допомогти своєчасно досягнути скорочення викидів на 65% (до 2030 року) та кліматичної нейтральності (до 2040 року).

Мережею виділено основні принципи для безпечного і справедливого енергетичного переходу¹⁴:

- розробка чіткої дорожньої карти для втілення та моніторингу рішень щодо енергоефективності та енергозбереження (з урахуванням принципу «енергоефективність перш за все»);
- акцент на біорізноманітті під час активного та широкого розгортання сонячної та вітрової енергетики (з належним просторовим плануванням та за спрощеною дозвільною процедурою);
- максимальне збільшення соціальних вигод від переходу, акцент на принципах справедливості (можливість для кожного взяти участь у процесі переходу).
- запуск програми для захисту від збільшення витрат на життя (через підвищення цін на енергоносії) та підтримка домогосподарств і громад, які активно долучаються до переходу на чистішу енергетику.

CAN Europe пропонує зосередити зусилля на наступних цілях¹⁵:

Енергоефективність та енергозбереження¹⁵

Необхідно запустити ініціативу для збільшення темпів реконструкції/реновації будівель. Це зменшить ризики втрати енергії та підвищить фінансову стабільність домогосподарств. Для цього держави-члени ЄС в короткострокових планах мають визначити пріоритетні будівлі з найнижчою енергоефективністю, а також вразливі та малозабезпечені домогосподарства. Такі будівлі та домогосподарства слід підтримати через технічні консультації та надати доступ до фінансування.

Принцип «енергоефективність перш за все» повинен бути в основі будь-яких рішень, як коротко-, так і довгострокових. Для цього в усіх інвестиційних рішеннях держави-члени мають оцінювати енергоефективність й виділяти цільове фінансування.

Щоб прискорити впровадження енергоефективності, необхідно запровадити законодавчі ініціативи, що підвищать річні зобов'язання з енергозбереження (передбачені Директивою про енергоефективність, Energy Efficiency Directive¹⁶), а також обов'язкові стандарти енергоефективності для всіх будівель (Директива про енергоефективність будівель, Energy Performance of Buildings Directive¹⁷).

Цілі щодо скорочення енергоспоживання мають бути інтегровані в усі індустрії. Для цього пріоритет на використання має бути у ВДЕ та відновленого водню, що прискорить зелений перехід. На локальному рівні варто заохочувати та розширювати місцеві та регіональні плани теплопостачання та охолодження, фінансову та консультаційну підтримку щодо декарбонізації систем опалення.

¹⁴ Renewable Energy Planning and Mapping for Successful Acceleration with Nature and Communities at Its Heart: Guiding Principles for Member States [Online resource] – Retrieved from: https://caneurope.org/content/uploads/2024/02/CAN-Europe-contribution_RAAs-guidance_23022024.pdf

¹⁵ REPOWERING FOR THE PEOPLE. Flagship actions the Commission's plan 'REPowerEU' should feature in the current fossil fuel and energy prices crisis [Online resource] – Retrieved from: <https://caneurope.org/content/uploads/2022/05/Repower-for-the-People-Briefing-2.pdf>

Розвиток відновлюваних джерел енергії та теплопостачання¹⁵

Національні програми реконструкції мають містити заходи з теплоізоляції будівель, розгортання сонячних фотоелектричних елементів на дахах та масового встановлення теплових насосів. Просування цих рішень має бути частиною загальної стратегії енергетичної безпеки, доступності, сталості та стійкості у державах-членах ЄС. При цьому інструменти субсидіювання не мають використовуватися для встановлення в нових та реконструйованих будівлях котлів, що працюють на викопному паливі. А перерозподіл фінансування має бути на користь малозабезпечених та уразливих домогосподарств.

У плані дій мають бути передбачені інструменти для масового збільшення сонячної та вітрової енергогенерації. А також більше структурних реформ та рішень, наприклад, просторове планування та картографування територій для використання потенціалу ВДЕ, ефективного залучення місцевих громад й гарантії захисту біорізноманіття.

Громади мають отримати повноваження та підтримку у сфері відновлюваної енергетики. Для цього в законодавстві мають бути визначені відповідальність, критерії управління, а також перелік повноважень для моніторингу енергетичних цілей й принципів у громадах.

Необхідно розробити Європейську геотермальну стратегію, щоб визначити потенціал, а також можливі бар'єри для використання геотермальної енергії. Нині цим видом ВДЕ нехтують, хоча геотермальна енергія може відіграти важливу роль у декарбонізації індивідуальних і колективних систем опалення.

Щоб розгорнути галузеві та національні можливості фінансування, необхідно визначити коротко- та середньострокові потреби. При цьому необхідно сприяти використанню гнучких варіантів — накопиченню тепла та електроенергії, зміні попиту на електроенергію, заповненню проміжків у постачанні з ВДЕ, оптимізації та розширенню мереж для зменшення впливу викопного палива.

Закінчення ери викопного палива¹⁵

Важливо не розглядати викопне паливо як «перехідний етап», адже це лише можливість для повернення до вугілля та залежності від зрідженого природного газу. Тому варто уникати заміни російського викопного палива на імпорт з країн, що розвиваються. Останнє рішення має значний ризик, що виростуть інвестиції у видобуток палива, що витіснить інвестиції у ВДЕ.

Варто запровадити чіткий пріоритет використання водню (100% відновлений водень) саме для секторів економіки, які складно декарбонізувати. Наприклад, виплавка сталі, хімічна промисловість, виробництво добрив та певний транспорт.

¹⁶ Directive (EU) 2023/1791 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 on energy efficiency and amending Regulation [Online resource] – Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2023_231_R_0001&qid=1695186598766

¹⁷ Directive (EU) 2024/1275 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the energy performance of buildings [Online resource] – Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401275&pk_keyword=Energy&pk_content=Directive

Відповідно до Директиви про відновлювані джерела енергії, передбачено, що держави-члени підтримуватимуть розгортання проєктів ВДЕ, будуть здійснювати скоординоване картографування та нанесення на карту зон прискорення до 21 лютого 2026 року. У зв'язку з чим CAN Europe визначили критерії, які необхідно врахувати під час просторового планування та картографування¹⁵:

1. Картографування територій для розвитку відновлюваної енергетики проводиться для досягнення ЄС частки ВДЕ в енергоспоживанні кожної окремої держави-члена на рівні не менше 42,5% (до 2030 року), з наступною метою до 45%. Кліматичної нейтральності необхідно досягнути не пізніше 2050 року, а до 2040 року – 100% використання ВДЕ в енергоспоживанні, відповідно до зобов'язань Паризької угоди.
2. В усіх рішеннях має бути цілісний підхід для збалансованого, справедливого, ефективного, екологічно чистого та синергетичного розширення відновлюваної енергетики.
3. Стратегічне планування має об'єднати цільові показники енергетики та біорізноманіття.
4. Державний сектор повинен мати спільну та скоординовану місію разом із зацікавленими сторонами, з чіткою та проактивною комунікацією.
5. Інклюзивна, рання та значуща участь громадськості та залучення місцевих громад.
6. Прозорість та доступна публічна інформація.
7. Гармонізовані правові рамки та перспективний підхід до просторового планування.
8. Періодичний перегляд і оновлення просторового планування та картографування на основі останніх даних.

Крім того, CAN Europe було опубліковано ключові принципи (які не є вичерпними) для ефективного визначення територій прискорення відновлюваної енергетики¹⁵:

1. Території прискорення мають бути частиною загального планування зі всебічним картографуванням відновлюваної енергетики, а не її заміною;
2. Має бути використаний потенціал розвитку ВДЕ на штучних поверхнях (дах, фасадах, вздовж транспортної інфраструктури) та поверхнях каналів, водосховищах;
3. Органи державної влади держав-членів повинні прийняти чіткіший підхід до визначення територій прискорення. Визначення таких територій не повинно означати, що решта територій заборонені (крім випадків коли вони такими визначені, як-от природоохоронні). Процес визначення має бути динамічним з постійною переоцінкою потенціалу та низки інших змінних;

4. Кожен план повинен пройти стратегічну екологічну оцінку (CEO) з залученням громадськості на ранніх етапах. Потрібно розробити каталог ефективних (і стандартизованих) заходів пом'якшення можливого впливу для територій прискорення. Також необхідно створити прозору, централізовану базу даних для моніторингу екосистем і тваринного світу. Адже для скорочення бюрократії та проведення оцінки впливу на навколишнє середовище, необхідно мати актуальні дані;
5. Держави-члени повинні забезпечити, щоб процес визначення територій прискорення був прозорим для всіх зацікавлених сторін (органів влади, бізнесу, неурядових організацій тощо);
6. Забезпечити участь громадськості у процесі визначення територій прискорення, адже це може бути єдиною можливістю широкої аудиторії висловити власну думку (за відсутності ОВД на стадії видачі дозволів);
7. Надання пріоритету проєктам, що належать громадам, або надання мандату на певний відсоток власності громаді.

European Environmental Bureau (далі - ЕЕВ) у своїх публікаціях та спільній заяві з іншими неурядовими організаціями підтримує ідею відмови від викопного палива та швидкого переходу на ВДЕ зі збільшення їх частки у виробництві електроенергії.

Відповідно до REPowerEU, тривалі адміністративні процедури були визначені як одна з перешкод для швидкого розвитку відновлюваної енергетики. Тому ЕЕВ підтримує швидке отримання дозволів. З іншого боку, без достатніх зусиль у визначені та виборі територій придатних для проєктів, швидка процедура видачі дозволів може підрвати нагляд за впливом на навколишнє середовище. «Хоча відновлювана енергетика висувається як головний суспільний інтерес, ми також маємо усвідомлювати непередбачені наслідки для природи та людей, до яких може призвести її [відновлюваної енергетики] виробництво, передача та розподіл. Комунікація між енергетичними та природоохоронними органами має бути ключовою під час розробки проєктів, а також дотримання чинних правил ЄС щодо охорони природи та водних ресурсів», – зазначав Сергій Мороз, менеджер з політики ЕЕВ у сфері біорізноманіття та водних ресурсів¹⁸.

В організації також викликають занепокоєння рішення, що стосуються водню та біогазу. Споживання водню може зайняти більшу частку ринку від необхідної, і цим витіснити ВДЕ. Виробництво біогазу теж є спірним в контексті сталості та екологічності. Адже під час його виробництва з гною зростатиме промислове тваринництво та залежність від кормової бази. А при використанні харчових відходів утворюються перешкоди для зменшення відходів та скорочення викидів.

ЕЕВ відмічає, що один з найважливіших кроків – це збільшення кількості сонячних панелей, теплових насосів, а також електрифікація опалення та реконструкція будівель. Адже це рішення на користь енергозбереження та енергоефективності.

¹⁸ 8 EU's green independence from fossil fuels will require further and faster action, say NGOs [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://eeb.org/eus-green-independence-from-fossil-fuels-will-require-further-and-faster-action-say-ngos/>

Спеціаліст з політики ЕЕВ у сфері енергетики та циклічної економіки Девіде Саббадін свідчить про таке: «За наступні п'ять років буде встановлено 10 мільйонів теплових насосів. Це дуже позитивний сигнал для ринку, але краще було б повністю заборонити продаж газових котлів з 2025 року, щоб наші будинки були без газу до 2045 року. Крім того, ці теплові насоси повинні збирати максимальну кількість відновлюваної енергії через поєднання з фотоелектричними та сонячними тепловими дахами, а також повинні працювати на екологічно чистих газах: це вимагає перегляду нормативних актів про фторовмісні парникові гази, щоб впровадити цю історичну технологію»¹⁸.

Міжнародна мережа Bankwatch Network відзначає, що план REPowerEU не є новою кліматичною стратегією. План включає елементи для прискорення енергетичного переходу, проте основна ідея – в припиненні використання саме російських викопних видів палива, а не всіх викопних видів палива.

Як наслідок, це накладе обмеження на інвестиційні проекти з природним газом, в тому числі на ті, що мають бути втілені до 2026 року та обґрунтовані, як дуже необхідні. При цьому тільки 30% вартості проекту може фінансуватися через кредитування (проекти не повинні фінансуватися коштом грантів). У держав-членів ЄС лишається до 2026 року можливість втілити проекти пов'язані з викопним паливом (які досі були виключені з державної допомоги ЄС як основне джерело кліматичної кризи). Така можливість має діяти за принципом «не завдавати значної шкоди», який гарантує, що держави-члени не будуть використовувати пакет відновлення економіки для нестійких інвестицій. Але такий відступ може призвести до того, що природний газ стане вагомим часткою в енергетичній системі держав, а не короткостроковим розв'язанням проблеми (адже інфраструктура вже буде побудована)¹⁹. Це може негативно вплинути на розвиток енергетичного сектору країн Центральної та Східної Європи. Ці держави-члени можуть скористатися такою можливістю для інвестування у викопне паливо (трубопроводи та системи зберігання природного газу, або ж термінали зрідженого природного газу).

На думку Bankwatch Network, якщо нові інвестиції будуть належним чином підготовані у співпраці з громадськістю, це дозволить зацікавленим сторонам брати участь у пріоритетних рішеннях, а також відкриє більше можливостей для проектів ВДЕ та енергозбереження. Суспільство повинно мати право доступу до інформації про всіх одержувачів державних коштів, а не лише про найбільших. Не слід сприймати легковажно доводи Ради ЄС про те, що публікація більшого набору даних є «адміністративним тягарем», оскільки це може означати прийняття рішень за зачиненими дверима. Щоб уникнути нецільового використання державних грошей, необхідно посилити дію принципу прозорості¹⁹.

Аналіз програми REPowerEU неурядовими організаціями такими, як CAN Europe, European Environmental Bureau та Bankwatch Network наголошує, що цей план важливий для зменшення залежності ЄС від викопного палива та прискореного енергетичного переходу на ВДЕ. Щоб втілити ці амбітні цілі необхідно докласти максимум зусиль та зосередитися на енергоефективності, залучити громади до зеленого переходу, враховувати інтереси місцевого населення та відмовитися від викопного палива. Разом з тим врахувати принципи справедливості, прозорості й залучення громадськості.

Відповідно до публікації Європейської Комісії щодо визначення зон прискорення²⁰, Oeko Institute, CAN Europe, WWF EU, Birdlife Europe та European Environmental Bureau опублікували спільний аналіз просторового планування ВДЕ та призначення територій прискорення у шести країнах (Естонія, Німеччина, Греція, Іспанія, Польща та Португалія)²¹.

Відповідно до аналізу були підготовлені наступні рекомендації²¹:

1. *Забезпечити участь громадськості на ранніх етапах просторового планування. Для цього впровадити різні, в тому числі неформальні практики участі громадськості. Наприклад, онлайн-форуми, інтерактивні опитування, залучати зацікавлених громадян до збору інформації та перевірки потенціалу територій, консультуватися з ними щодо методів картографування, створення простору та урегулювання конфліктів;*
2. *Механізми залучення мають бути чіткими в процесі затвердження територій прискорення ВДЕ. А ОВД та СЕО мають бути частиною такого затвердження.*
3. *Публікувати карти усіх запланованих та поточних проєктів з подальшим залученням громадськості, щоб підвищити прозорість процесів;*
4. *Забезпечити базові стандарти якості даних та постійно оновлювати їх. Створити централізоване цифрове сховище даних;*
5. *Сприяти координації між національним, регіональним та місцевим рівнями просторового планування за допомогою чіткої дорожньої карти, куди будуть включені національні стратегії та плани, фінансові стимули та гранти;*
6. *Стимулювати багаторівневе відображення чутливості територій;*
7. *Збільшити фінансування, зацифрувати адміністративні системи та підвищити кваліфікацію державних службовців, щоб усунути адміністративні перепони, які затримують прийняття рішень;*
8. *Визначити землі подвійного використання як пріоритетні;*
9. *Інвестувати в електророзподільну мережу, чиє розташування важливо враховувати під час просторового планування територій прискорення ВДЕ.*

Підбиваючи підсумки, експертні рекомендації організацій свідчать про необхідність структурних реформ, ефективного розподілу фінансування, впровадження технологій сталого розвитку та пріоритету соціальних вигод. А підхід, заснований на принципах прозорості, інклюзивності та взаємодії між різними стейкхолдерами — ключ до успішного досягнення цілей програми, а також довготривалого екологічного та соціально-економічного прогресу країн ЄС.

¹⁹ REPowerEU deal is a blow to a more climate-oriented energy policy in Central and Eastern Europe [Online resource] – Retrieved from: <https://bankwatch.org/blog/REPowerEU-deal-is-a-blow-to-a-more-climate-oriented-energy-policy-in-central-and-eastern-europe>

²⁰ Guidance on designating renewables acceleration areas [Online resource] – Retrieved from: https://energy.ec.europa.eu/publications/guidance-designating-renewables-acceleration-areas_en

²¹ Overview of Renewable Energy Spatial Planning and Designation of Acceleration Areas in Selected EU Member States [Online resource] – Retrieved from: <https://caneurope.org/spatial-planning-for-renewables/>

Перспективи впровадження REPowerEU в Україні

Досвід ВДЕ та особливості дозвільних процедур (на прикладі конкретних кейсів)

Україна розташована між Європейським союзом та Російською Федерацією, яка розпочала війну у 2014 році. Таке розташування дає нам можливість приєднатися до вектора розвитку енергетики відповідно до планів ЄС, а також отримувати допомогу для переходу на ВДЕ (що є життєво необхідним з огляду на постійні обстріли та руйнування енергетичних об'єктів).

У 2021 році виробництво електроенергії в Україні становило 158,4 мільярда кВт·год. Основну частку у цьому виробництві складали АЕС – 54,4%, ТЕС та ТЕЦ – 29,9 %, ГЕС та ГАЕС – 6,6 %. На відновлювані джерела енергії (сонячні, вітрові та біостанції) припадало 7,9 %²². З початком широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на території України об'єкти генерації електроенергії зазнають постійних ракетних ударів та ударів безпілотних літальних апаратів. У зв'язку з цим виникла необхідність диверсифікації джерел та постійного відновлення об'ємів генерації (відновлення або будівництво нових об'єктів). Російська Федерація окупувала близько 25% встановленої потужності відновлюваної енергетики. Особливо складна ситуація з вітровими електростанціями: 75% або близько 1,25 ГВт розташовані на окупованих територіях Херсонської та Запорізької областей (з урахуванням потужностей, окупованих до 2022 року, – 1,4 ГВт). Ще близько 14% сонячних електростанцій перебувають в окупації – понад 0,6 ГВт²².

Важливим кроком для розвитку ВДЕ в Україні є прийняття Кабінетом Міністрів України Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання²³. Цей документ визначає цільові показники розвитку ВДЕ.

Реалізація проєктів з ВДЕ в Україні потребує дозвільних документів. Згідно з Законом України «Про альтернативні джерела енергії», відновлюваними джерелами енергії є відновлювані невикопні джерела енергії: сонячна енергія, вітрова, аеротермальна, геотермальна, гідротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів²⁴. Будівництво вітрових електростанцій, біостанцій та гідроакумулюючих електростанцій, а також об'єктів для їх функціонування передбачає проходження оцінки впливу на довкілля (ОВД) відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»²⁵:

²² Слово і Діло. Як Україна виробляла електроенергію до повномасштабної війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/06/04/infografika/ekonomika/yak-ukrayina-vyroblyala-elektroenerhiyu-povnomasshtabnoyi-vijny>

²³ Розпорядження КМУ від 13 серпня 2024 р. № 761-р «Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-%D1%80#Text>

²⁴ Розпорядження КМУ від 13 серпня 2024 р. № 761-р «Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-%D1%80#Text>

- об'єкти оброблення відходів, що не є небезпечними, потужністю 100 тонн на добу або більше (стаття 3, частина 2, пункт 8);
- будівництво повітряних ліній електропередачі напругою 220 кіловольт або більше і довжиною понад 15 кілометрів (ст. 2, ч. 3, п. 20);
- зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення (якщо нове призначення відноситься хоча б до одного виду діяльності, зазначеного у частинах другій та третій цієї статті) та зміна цільового призначення особливо цінних земель (ст. 3, ч. 2, п. 2);
- гідроелектростанції на річках незалежно від потужності; гідроакумуючі електростанції (ГАЕС); вітрові парки, вітрові електростанції, що мають дві і більше турбіни або висота яких становить 50 метрів і більше (ст. 3, ч. 3, п. 4);
- будівництво повітряних ліній електропередачі напругою 220 кіловольт і більше та підстанцій напругою 330 кіловольт і більше (ст. 3, ч. 3, п. 10);
- об'єкти оброблення відходів, що не є небезпечними, потужністю менше 100 тонн на добу (ст. 3, ч. 3, п. 21).

В умовах воєнного стану важливо забезпечити швидке відновлення або будівництво нових об'єктів критичної інфраструктури. Для швидкого реагування та усунення шкоди нанесеної Російської Федерацією були внесені зміни в Постанову Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 року №1010 «Про затвердження критеріїв визначення планованої діяльності, яка не підлягає оцінці впливу на довкілля, та критеріїв визначення розширень і змін діяльності та об'єктів, які не підлягають оцінці впливу на довкілля»²⁶.

Зміни передбачають, що ОВД не підлягає планована діяльність (п. 1-21, ч. 2, ст. 3; п. 1-13, ч. 3, ст. 3; ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля»), коли вона спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії проти України, а саме:

- будівництво повітряних ліній електропередачі напругою 220 кВ і більше та підстанцій напругою 330 кВ і більше у період воєнного стану;
- відновлення до стану, придатного до експлуатації (поточний або капітальний ремонт, реконструкція), пошкоджених або зруйнованих об'єктів постачання електричної енергії.

Міндовкілля опублікувало проєкт Концептуальної записки²⁷ – документ, що визначає сферу відступів від правил ОВД та стратегічної екологічної оцінки (СЕО). Під час вивчення документа ми виявили низку недоліків, невідповідностей, а контекст записки суперечить цілям реформи «забезпечити міжсекторальне впровадження кліматичних та екологічних заходів шляхом імплементації ОВД і СЕО до всіх проєктів, програм та стратегій, за винятком чітко визначених тимчасових відхилень». Більш детально з аналізом можна ознайомитися за посиланням внизу²⁸.

²⁴ Закон України «Про альтернативні джерела енергії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>

Приклади кейсів проходження процедури ОВД в Україні

Відповідно до плану REPowerEU Директивою (ЄС) 2023/2413 передбачено спрощення процедур на національних рівнях. Враховуючи це пропонуємо розглянути етапи та часові рамки проходження процедури ОВД для об'єктів ВЕС в Україні на прикладі проекту «Нове будівництво ВЕС «Нижні Ворота-1» (територія Нижньоворітської територіальної громади, Закарпатська область; реєстраційний № 202321810375, ТОВ «Вітряний парк Островський»)»²⁹.

Заплановано було побудувати одну вітрову електроустановку потужністю 4,8 МВт з висотою башти 120 м. Процедура з ОВД була проведена Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України. Етапи проходження та їх особливості детальніше можна переглянути за посиланням внизу³⁰.

Загальний термін отримання висновку з ОВД становив 6 місяців та складався з наступних етапів (за хронологією):

- Процедура ОВД розпочалася з повідомлення про плановану діяльність (22.02.2023);
- Громадське обговорення повідомлення тривало 20 робочих днів, за цей час до міністерства надійшли зауваження та пропозиції до планованої діяльності, обсягу досліджень та рівня деталізації інформації, що підлягає включенню до звіту з ОВД. (Тривалість громадського обговорення повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає ОВД, скоротили з 20 до 12 робочих днів з 13.07.2023р. відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення та цифровізації процедури оцінки впливу на довкілля»³¹);
- Було оголошено 05.07.2023 р. про початок громадського обговорення звіту з ОВД. Термін громадського обговорення становив 25 робочих днів;
- Висновок з ОВД про допустимість провадження планованої діяльності за умови виконання екологічних умов, а також Звіт про громадське обговорення оприлюднили в Єдиному реєстрі з оцінки впливу на довкілля 22.08.2023 р. (термін видачі Висновку з ОВД становить не більше 15 робочих днів).

Терміни проходження є точними лише для громадського обговорення повідомлення про плановану діяльність та звіту з ОВД. На час проходження головним чином впливає термін підготовки звіту з ОВД та досліджень необхідних для повного аналізу ситуації. Тож термін може відрізнятися у кожній конкретній ситуації.

²⁹ Закон України "Про оцінку впливу на довкілля". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

²⁶ Про затвердження критеріїв визначення планованої діяльності, яка не підлягає оцінці впливу на довкілля, та критеріїв визначення розширень і змін діяльності та об'єктів, які не підлягають оцінці впливу на довкілля. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1010-2017-п#Text27>

²⁷ Концептуальна записка, що визначає сферу відступів від правил оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки(CEO) – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/kontseptualna-zapyska-shho-vy-znachaye-sferu-vidstupivvid-pravyl-otsinky-vplyvu-na-dovkillya-ovd-ta-strategichnoyi-ekologichnoyi-otsinky-seo/>

²⁸ Екоклуб. Позиція громадських організацій щодо можливого звуження ОВД та CEO [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ecoclubrivne.org/cn-eia_seo/

Відповідно до висновку з ОВД передбачена також зміна цільового призначення (з земель призначених для ведення товарного сільського господарства — на землі для розміщення, будівництва, експлуатації та обслуговування будівель і споруд об'єктів енергогенеруючих підприємств, установ та організацій). Орієнтовний термін будівництва та монтажу обладнання становить 3 місяці.

Під час підготовки звіту з ОВД, були проведені дослідження, включені до звіту з ОВД:

- *проміжний звіт за весняний період (квітень-травень 2023 року), який включає дослідження фауни (орнітофауна, ентомофауна, герпетофауна, теріофауна, фауна рукокрилих) та флори;*
- *технічний висновок про попередні інженерно-геологічні вишукування на об'єкті (проведені в травні-червні 2023 року);*
- *звіт з геолого-геофізичного вишукування (проведеного в березні 2023 році).*

Враховуючи вищенаведене, видно що суб'єкт господарювання почав проводити дослідження після початку процедури ОВД, що збільшило термін підготовки звіту та проходження процедури.

Мінімальний термін процедури ОВД складає близько 60 робочих днів, тобто 3 місяці. Чинні українські правові рамки проведення процедури ОВД не потребують подальшого скорочення, адже тоді процедура може зазнати значних втрат. Наприклад, у Швеції термін ухвалення рішення до 6 місяців, а в Польщі тривалість процедури становить від 60-120 днів до 3 років²⁵.

Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 992 від 28.05.2024 р. було надано ліцензію на провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії ТОВ «Вітряний парк Островський». Дата заснування ТОВ є 30.12.2021 р. Отже, було витрачено близько 3 років з моменту заснування ТОВ «Вітряний парк Островський» до отримання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії.

Попри мету ОВД (запобігання шкоді довкіллю, забезпеченні екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів), **інколи процедура дає збій** й не виконує своїх цілей. Наочним прикладом є проєкт будівництва ВЕС на 120 МВт (територія Воловецької селищної ради та Березняківської, Дусинської, Неліпинської та Тибавської сільської рад, Закарпатська область; реєстраційний № 2018821379, ТОВ «Атлас Воловець Енерджи»).

²⁹ Єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://eia.menr.gov.ua/uk/case/id-10375>

³⁰ Оцінка впливу на довкілля у країнах Європи та Канаді [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ecoclubrivne.org/ovd-v-evropi-ta-kanadi/>

³¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення та цифровізації процедури оцінки впливу на довкілля» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-20#n6>

Передбачалося встановлення 34 вітрових електроустановок, електричної підстанції та трьох розподільчих пунктів в межах Боржавської полонини Східних Карпат.

- Процедура ОВД розпочалася з оприлюднення повідомлення (20.08.2018 р.). Відповідальним органом за проведення ОВД був Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА.
- З початком громадського обговорення повідомлення до уповноваженого територіального органу (далі – УТО) надійшла велика кількість пропозицій та зауважень до обсягу дослідження та деталізації інформації. Справа набула громадського резонансу.
- Оголошення про початок громадського обговорення звіту з ОВД та сам звіт оприлюднили в Єдиному реєстрі з оцінки впливу на довкілля 15.01.2019 р.
- В результаті процедури УТО оприлюднили в Єдиному реєстрі висновок з ОВД про допустимість планованої діяльності (07.03.2019 р.).

Але вже 09.06.2019 р. ГО «Інститут людини і глобалістики» звернулася до Закарпатського окружного адміністративного суду з заявою до Департаменту екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА, якою просить скасувати висновок з ОВД. 18.03.2020 р. Закарпатський окружний адміністративний суд задовольнив позовні вимоги та скасував висновок з ОВД³².

Відповідно до рішення суду можна виділити наступне:

- відсутність або неналежне врахування зауважень та пропозицій від громадськості щодо обсягу дослідження та деталізації інформації, що підлягає включенню до звіту з ОВД;
- незабезпечення доступу громадськості до звіту до ОВД у приміщенні органу місцевого самоврядування, територія якого може зазнати впливу від планованої діяльності;
- звіт з ОВД не містить актуальних даних та наслідків впливу для безпечності життя та здоров'я людей, впливу на території об'єктів природно-заповідного фонду;
- звіт з ОВД містить суперечності та неточності у різних розділах.

³² Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 18.03.2020 р справа №260/771/19 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88498315>

³³ Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду м. Львів від 03.11.2020 р справа №260/771/19 пров. № А/857/5832/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92787005>

³⁴ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 13.04.2022 р. справа №260/771/19 адм. пров. № К/9901/34454/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103944042>

³⁵ Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 23.01.2020 р справа №260/1058/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87319749>

03.11.2020 року Восьмий апеляційний адміністративний суд м. Львова виніс постанову, якою задовольнив апеляційні скарги Воловецької селищної ради, Тибавської сільської ради, ТОВ «Атлас Воловець Енерджи» та скасував рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 18 березня 2020 року у справі № 260/771/19.

Постановою суду зазначено, що Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА під час здійснення процедури з ОВД будівництва ВЕС дотримався вимог законодавства та балансу між приватними, державними та громадськими інтересами. А наявність можливих несуттєвих порушень під час процедури громадських слухань (не врахування чи залишення без розгляду окремих незначних пропозицій/зауважень громадських діячів чи інших осіб) не впливає на правомірність висновку³³.

БО «Екологія-Право-Людина» та ГО «Інститут людини і глобалістики» звернулися до Верховного Суду з касаційними скаргами 27.11.2020 р. та 10.12.2020 р. відповідно. В результаті 13.04.2022 р. Верховний Суд (у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду) постановив залишити без задоволення касаційні скарги вищенаведених організацій³⁴.

Паралельно з цією справою ГО «Інститут людини і глобалістики» подали позов щодо анулювання дозволу на виконання будівельних робіт. 23.01.2020 р. Закарпатський окружний адміністративний суд відмовив у задоволенні позовних вимог³⁵. Однак це рішення було скасовано вже 02.09.2020 р. постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду м. Львів³⁶.

03.12.2021 р. до Восьмого апеляційного адміністративного суду надійшла заява ГО «Інститут людини і глобалістики» про перегляд за новими обставинами постанови Восьмого апеляційного адміністративного суду від 03.11.2020 р. в адміністративній справі № 260/771/19. Однак в результаті справу вирішили залишити без задоволення постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду м. Львів від 23.08.2022 року³⁷. На цю постанову було подано касаційну скаргу ГО «Інститут людини і глобалістики» до Верховного Суду. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 10.08.2023 р. постановив залишити без задоволення касаційну скаргу³⁸.

Висновок з ОВД в результаті всіх судових процесів не було скасовано. Але як нам відомо з вищенаведеного, дозвіл на виконання будівельних робіт було скасовано. Втім ТОВ «Атлас Воловець Енерджи» подали касаційну скаргу на постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду 02.09.2020 р. Скаргу розглянув Верховний суд (у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду). Вже 24.04.2024 р. постановою остаточно було скасовано дозвіл на виконання будівельних робіт³⁹.

Термін проходження ОВД становив близько 6 місяців. Оскарження Висновку з ОВД та дозволу на виконання будівельних робіт тривало ще близько 6 років. Ця справа є прикладом складнощів дотримання дозвільних процедур та видачі документів. Причинами таких ситуацій є (з пропозиціями Еко клубу можна ознайомитися за посиланням⁴⁰):

- складнощі з залученням компетентних виконавців звітів з ОВД;
- необхідність проведення досліджень, які подовжують терміни та вартість проходження процедури);
- низька залученість громадськості та зацікавлених сторін на ранніх етапах планування проєкту;
- низька інституційна спроможність уповноважених органів (обмежені кадрові, фінансові й експертні ресурси), що об'єктивно не здатні дати кваліфіковану оцінку звіту про ОВД.

Розгляньмо впровадження плану REPowerEU в Україні як можливу альтернативу для усунення чинних недоліків (зокрема, в контексті визначення та подальшого затвердження територій призначених для ВДЕ).

Можливості впровадження плану REPowerEU в Україні

На сьогодні об'єкти ВДЕ проходять тривалий шлях від початку планування до реалізації проєкту. У випадку імплементації підходів до розвитку ВДЕ та формування територій прискорення з плану REPowerEU, важливо вивчити можливість наступних етапів:

Етап 1. Картографування територій, придатних для розгортання проєктів з відновлюваної енергетики. Картографування повинно проводитися із залученням всіх відповідних органів на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Під час картографування територій потрібно враховувати наявні потужності ВДЕ та інфраструктуру необхідну для її функціонування (електромережа, накопичувачі тощо), розрахунки потенційної кількості енергії, яку можна отримати, з визначенням конкретних видів генерації (з можливим багаторазовим використанням дахів та фасадів будівель).

Перед визначенням територій прискорення, органам виконавчої влади потрібно визначити та встановити цільові показники відповідно до потенційної енергії, яку можливо отримати. Території можуть мати хороший потенціал для реалізації проєктів ВДЕ, і водночас розташовуватися надто віддалено від центрів споживання, без потрібної інфраструктури. В таких випадках потрібно враховувати терміни реалізації таких проєктів та їх економічну доцільність.

Для визначення таких територій можна використовувати вебзастосунки. Чудовим прикладом є Photovoltaic Geographical Information System (PVGIS)⁴¹. Система дозволяє отримувати дані про сонячне випромінювання та виробництво енергії фотоелектричними системами в будь-якому місці в більшості частин світу. Інший проєкт — Global Wind Atlas⁴², призначений для допомоги у пошуках й оцінці вітроенергетичного потенціалу територій. Для огляду вже побудованих об'єктів можна використовувати The Energy and Industry Geography Lab (EIGL)⁴³.

³⁶ Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду м. Львів від 02.09.2020 р справа №260/1058/19 пров. № А/857/3354/20 № А/857/3365/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91353681>

³⁷ Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду м. Львів від 23.08.2022 р справа №260/771/19 пров. № Н-А/857/5832/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106037169>

³⁸ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 10.08.2023 р. справа №260/771/19 адм. пров. № К/990/26571/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112757712>

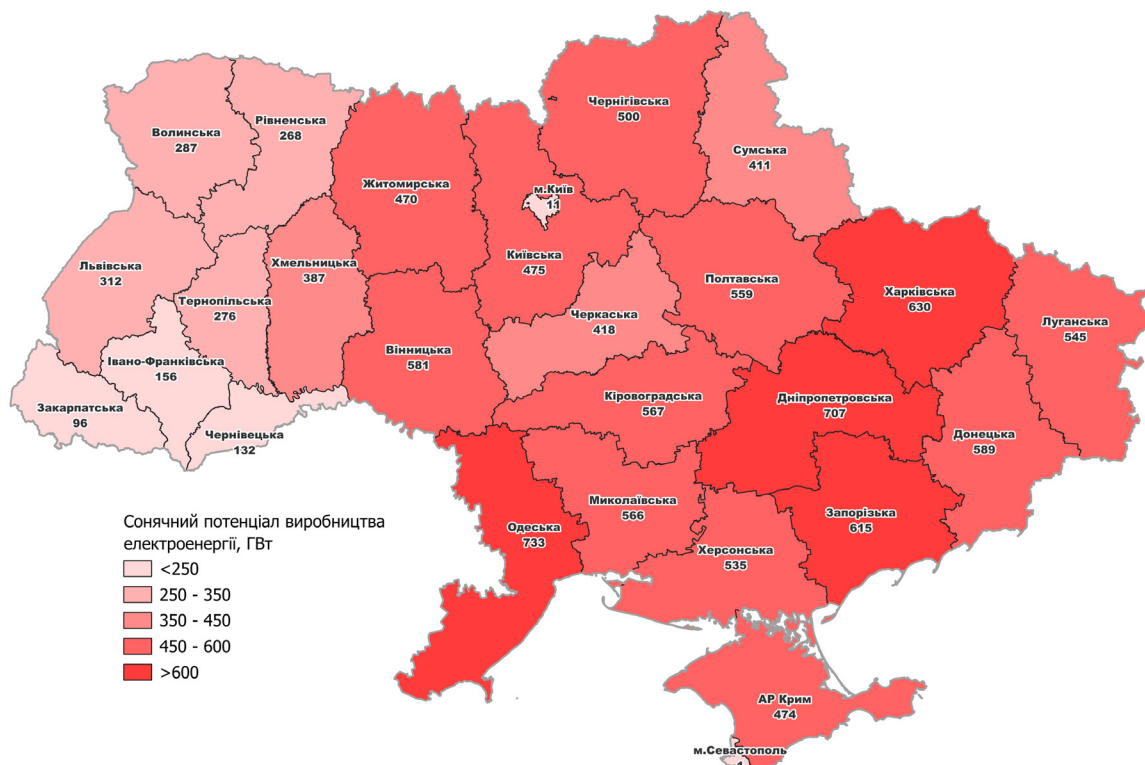

Рис. 4.1 Потенціал генерації сонячної електроенергії на території України.

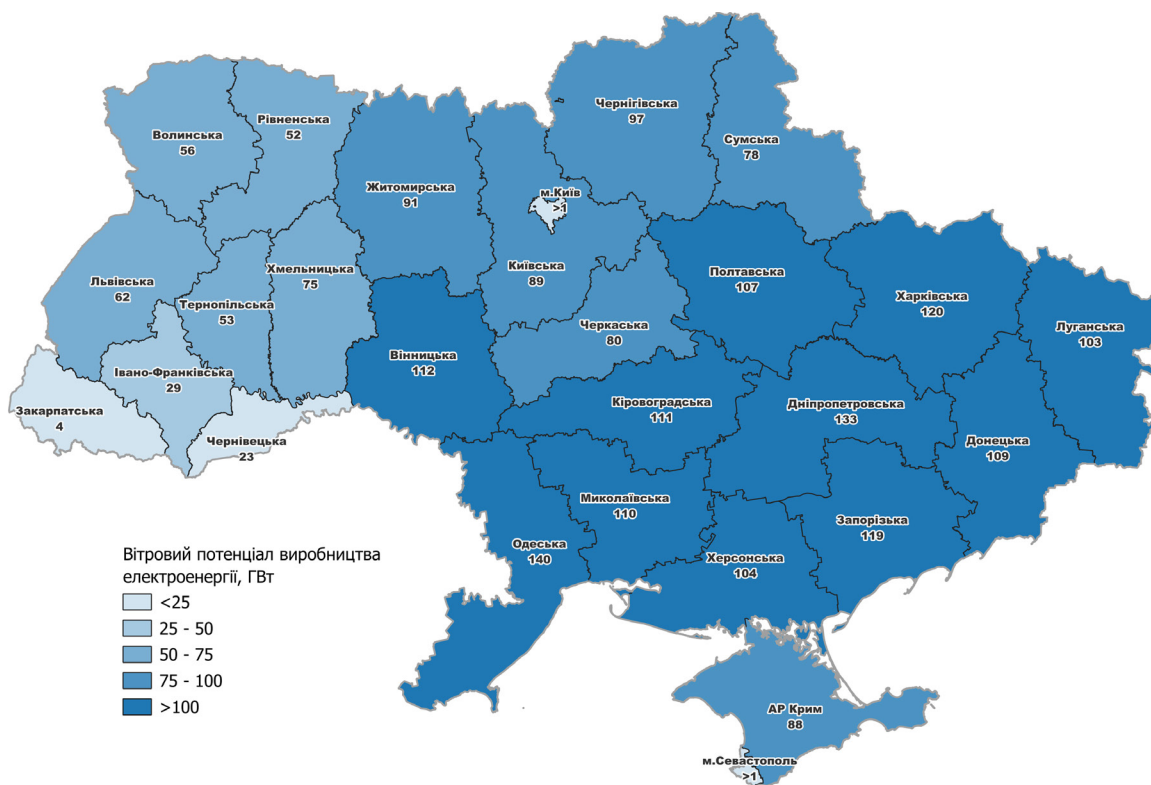

Рис. 4.2 Потенціал генерації вітрової електроенергії на території України

³⁹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24.04.2024 р. справа №260/1058/19 адм. пров. № К/9901/25888/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118599491>

⁴⁰ ГО «Екоклуб». Позиція громадських організацій щодо можливого звуження ОВД та CEO [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ecoclubrivne.org/eia_reform_position/

⁴¹ PHOTOVOLTAIC GEOGRAPHICAL INFORMATION SYSTEM. URL: https://re.jrc.ec.europa.eu/pvg_tools/en/37

⁴² GLOBAL WIND ATLAS. URL: <https://globalwindatlas.info/en/>

⁴³ The Energy and Industry Geography Lab. URL: <https://energy-industry-geolab.jrc.ec.europa.eu/>

Потенціал виробництва сонячної та вітрової електрогенерації в ГВт відображено на рисунках 4.1 та 4.2 (дані дослідження Інститут сталого майбутнього на базі Технологічного університету Сіднея для Greenpeace Німеччина⁴⁴).

Етап 2. Просторове планування з визначенням земель, внутрішніх водних та морських районів, де не очікується, що впровадження генерації з ВДЕ матиме значний вплив на навколишнє природне середовище; Перш за все необхідно проаналізувати рельєф місцевості, цільове призначення земель, розташування території до населених пунктів (житлової забудови), розташування територій природно-заповідного фонду, екологічної мережі та інші можливі обмеження. На цьому етапі потрібно провести оцінку чутливості навколишнього середовища до розміщення території прискорення та визначити конкретні технології, які будуть використані, щоб уникнення значного негативного впливу на довкілля.

Важливим аспектом також є оцінка можливого транскордонного впливу на довкілля. Такі території не рекомендовано включати в планування, адже подальші процедури будуть містити транскордонні консультації (відповідно до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті), а отже й довгі терміни проходження процедур.

Відповідно до Директиви ЄС пріоритетними територіями прискорення ВДЕ є штучні й збудовані поверхні, такі як дахи та фасади будівель, транспортна інфраструктура та їхнє безпосереднє оточення, паркувальні майданчики, ферми, сміттєві майданчики, промислові майданчики, шахти, штучні внутрішні водойми, озера чи водосховища. А також у відповідних випадках міські місця очищення стічних вод та деградовані землі, непридатні для сільського господарства⁹. Прискорення територій, що вже зазнали значного антропогенного впливу потенційно матиме менше негативного впливу на довкілля в порівнянні з іншими.

Важливою частиною просторового планування є проведення камеральних досліджень територій прискорення ВДЕ із визначенням основних зон біорізноманіття. Дослідження мають стосуватися фауни (та її міграції) та флори. Це дасть можливість швидко підготувати матеріали для наступних процедур та скоротити терміни видачі дозвільних документів. Правильним рішенням було б створити відповідну базу даних. Такі дані для досліджень територій прискорення можна буде збирати зі звітів з ОВД та моніторингу (передбаченого висновком з ОВД), досліджень неурядових організацій та державних установ. При цьому необхідна консультація уповноваженого органу з іншими можливими зацікавленими сторонами щодо призначення територій прискорення. Збір та аналіз цієї інформації на самих ранніх етапах зменшує шанси судових процесів (на відміну від прикладу будівництва вітрових електроустановок в межах Боржавської полонини Східних Карпат).

⁴⁴ Greenpeace. Україна: картування енергетичних можливостей оцінка потенціалу сонячної та вітрової енергетики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.greenpeace.org/ukraine/rozsliduvannia-ta-zvity/1917/ukraina-maie-potentsial-soniachnoi-ta-vitrovoi-enerhii/>

З огляду на дослідження, особливості територій та зібрану інформацію для планів територій прискорення, далі необхідно визначити умови, за яких негативного впливу вдасться уникнути чи мінімізувати його в майбутньому (під час всього циклу життя проєкту – від будівництва до виведення з експлуатації). Це також допоможе швидше прийняти рішення під час ОВД. Крім того, суб'єкт господарювання скоротить обсяг своїх робіт для підготовки звіту з ОВД та зменшить кількість пропозицій та зауважень від громадськості. Що теж може в майбутньому скоротити тривалість проходження процедури.

Не менш важливим аспектом є оцінка кумулятивного впливу від декількох технологій або вже побудованих об'єктів (які здійснюються негативний вплив на навколишнє середовище) на територіях прискорення. Для таких територій мають бути встановлені окремі умови пом'якшення негативного впливу на навколишнє середовище (на основі попередньо проведених досліджень, технічних характеристик видів генерації та потенційного негативного впливу на довкілля).

Плани визначених територій прискорення ВДЕ повинні будуть пройти процедуру стратегічної екологічної оцінки відповідно до ЗУ «Про стратегічну екологічну оцінку»⁴⁵, це дозволить залучити зацікавлені громади (або ті, що можуть постраждати) та інші сторони на ранніх етапах планування. А також надати їм достатню кількість довідкової інформації та належного врахувати їхні думки, щоб мінімізувати конфліктні ситуації надалі.

Етап 3. Скорочення термінів та спрощення підготовки матеріалів для дозвільної документації на планування, будівництво та введення в експлуатацію об'єктів ВДЕ на територіях прискорення.

Попередньо проведені дослідження на етапі просторового планування земель, внутрішніх водних та морських районів можуть скоротити терміни підготовки матеріалів. Наприклад, ці дослідження можна використати під час підготовки звіту з ОВД. Такі дослідження потребуватимуть лише верифікації показників впливу під час планованої діяльності через післяпроєктний моніторинг передбачений Висновком з ОВД. Також це може спростити аналіз та оцінку матеріалів спеціалістами уповноваженого органу. Звіти післяпроєктного моніторингу мають завантажувати в попередньо створену базу для подальшого аналізу та використання здобутого досвіду під час визначення наступних територій прискорення ВДЕ.

⁴⁵ Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>

Висновки

REPowerEU — це амбітний план ЄС створений через широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України. Мета плану — зміцнення енергетичної незалежності ЄС та досягнення кліматичних цілей через швидку переорієнтацію енергетики на відновлювані джерела енергії (збільшення частки держав-членів до 42,5 % до 2030 року), енергозбереження, енергоефективність, спрощення адміністративних процедур та сприяння інноваційним технологіям.

Реалізація плану сприятиме зменшенню залежності від викопного палива Російської Федерації. А також допоможе розвитку сталої енергетичної системи, здатної забезпечити довгострокову екологічну та економічну стабільність.

Європейські організації відзначають, що хоча програма REPowerEU є важливим кроком до відмови від викопного палива та прискорення розвитку ВДЕ, її втілення потребує врахувати низку критичних чинників. Зокрема, це забезпечення прозорості, оптимальне просторове планування, недопущення повернення до викопного палива як «перехідного етапу» та інтеграція екологічних пріоритетів у всі етапи програми.

З початком широкомасштабного вторгнення Російської Федерації та веденням агресивної війни проти України, наша енергетична інфраструктура вже майже три роки зазнає постійних ударів та руйнувань. Частина об'єктів електрогенерації знаходиться під окупацією. Значні втрати енергетичної інфраструктури вимагають масштабної відбудови, яка може бути хорошим шансом переходу електроенергетики на ВДЕ. Тож інтеграція європейської енергетичної ініціативи REPowerEU в Україні може забезпечити взаємовигідне партнерство, економічну конкурентоспроможність й зробить Україну активним учасником зеленого переходу Європи.

Натомість відступи від ОВД передбачені Концептуальною запискою Міндовкілля та будівництво нових атомних енергоблоків віддалить нашу державу від сталої енергетичної системи, здатної забезпечити довгострокову екологічну та економічну стабільність. В довгостроковій перспективі це невиграшний варіант для інтеграції в ЄС. Картографування територій придатних для проєктів з відновлюваної енергетики, подальше просторове планування (з визначенням земель, внутрішніх водних та морських районів, де не очікується, що впровадження генерації з відновлюваних джерел матиме значний вплив на навколишнє природне середовище), скорочення термінів та спрощення підготовки матеріалів для отримання дозвільної документації можливо розпочати вже сьогодні. І в період відбудови України це допоможе відновити енергетику відповідно до вектора її розвитку в ЄС.

Потенційними можливостями від реалізації цих кроків є:

- *прискорене збільшення частки ВДЕ в електрогенерації;*
- *декарбонізація енергетичної галузі;*
- *формування територій прискорення для додаткового розвитку ВДЕ, який не скасовує теперішні підходи (це не унеможливорює розвиток на інших територіях не включених до територій прискорення);*

- залучення інвестицій на території прискорення ВДЕ;
- залучення громадськості та інших зацікавлених сторін на ранніх етапах проєктів для належного врахування громадської думки;
- більша передбачуваність та швидкість проходження процедур як для уповноважених органів, так і суб'єктів господарювання;
- можливість сформувати промислові кластери з територіями прискорення ВДЕ;
- мінімізація негативного впливу на довкілля.

Потенційні проблеми, які потребуватимуть вирішення:

- законодавчі та нормативно-правові перешкоди;
- брак інвесторів;
- низька інституційна спроможність уповноважених органів: обмеженість кадрових, фінансових і експертних ресурсів у відповідних органах;
- уніфікація підходу до вибору території прискорення ВДЕ на місцевому/обласному рівнях;
- обмежена кількість екологічних даних та інформації необхідної для оцінки чутливості територій.

Ініціатива REPowerEU має значний потенціал, але втілення в Україні потребує системного підходу. Для мінімізації ризиків необхідно не лише гармонізувати законодавство з директивами ЄС, але й посилити контроль за екологічними стандартами, забезпечити широку участь громадськості та створити прозорі механізми моніторингу. Успіх цієї ініціативи залежить від того, наскільки ефективно Україна зможе поєднати амбітні цілі енергетичного переходу з принципами сталого розвитку, прозорості та екологічної безпеки.

Коментарі інших експертів

Петро Тестов, керівник експертного відділу ГО “Українська природоохоронна група”

«Заведено вважати, що процедура ОВД є ключовою у визначенні допустимості будівництва ВДЕ. Насправді ж ця процедура відбувається на одному з останніх етапів. До цього може бути вже розроблений ДПТ, пройдено СЕО на ДПТ, виділені земельні ділянки та прокладені дороги для підготовчих робіт. Для низки проєктів ВДЕ процедура ОВД взагалі відсутня.

При цьому процедура ОВД може бути ефективною, коли будівництво в принципі є допустимим, але ОВД може його зробити ще більш сталим. Наприклад коли будували ГЕС на вже збудованій греблі, звіт ОВД показав, що є потреба зробити рибохід й встановити режим роботи станції відповідно до нересту місцевих видів риб.

Є й випадки коли будівництво ВДЕ є апіорі шкідливим для біорізноманіття і це не можна виправити ніякими екологічними умовами. Прикладом є будівництво СЕС в степах чи на вологих луках (замість будівництва на ріллі), або ж будівництво нових гребель для ГЕС, чи будівництво ВЕС на високогірних хребтах Карпат.

Тому необхідно не дозволяти втілювати такі проєкти раніше, ніж відбудеться ОВД. Бо з одного боку ми матимемо явну суперечність ЗУ «Про Червону книгу України», а з іншого, бізнес вже інвестує значні ресурси в проєкт. А отже бізнес тиснутиме на владу щодо рішень, а громадськість потім йтиме до суду. Це створює непотрібні конфлікти.

Тому для визначення територій, де можна будувати ВДЕ, треба спочатку визначити критерії по-го з погляду біорізноманіття, і широко поширити їх серед влади та потенційних інвесторів».

Оксана Станкевич-Волосянчук, к.б.н., доц. УжНУ, еколог ГО «Екосфера»

«Спрощення дозвільних процедур для пришвидшеного розвитку ВДЕ в Україні наразі не є актуальним питанням. По-перше, у 2023 році до ЗУ «Про ОВД» внесли поправки, які скоротили термін процедури ОВД з 216 до 67 днів, без урахування проведення досліджень. По-друге, наразі в Україні саме процедура ОВД є єдиним чинним механізмом оцінки впливу планованої діяльності на довкілля. Процедура СЕО є радше формальною, її здійснюють переважно не фахівці, а архітектори, які розробляють детальний план території. Таким чином звіти про СЕО є неякісними, на що не зважають уповноважені органи.

В Україні немає механізмів, які б «відсікали» свідомо шкідливі для природи проєкти ще на етапі планування. Іноді бізнес навіть використовує процедуру ОВД як «обґрунтування» необхідності проєкту, навіть коли у розділі «Вплив на біорізноманіття» дослідники чітко пишуть, що діяльність матиме значний вплив на цінні екосистеми й види, які знаходяться під охороною.

У випадку, коли такі проекти будівництва ВДЕ планують у межах об'єктів Смарагдової мережі, звіти ОВД та СЕО разом з ДТП надалі оскаржують у суді (як приклад, будівництво ВЕС на Полонині Боржава; будівництво каскаду із 7 малих ГЕС на річці Тересва у Закарпатській області). А скасування ОВД для ВДЕ в Україні стане катастрофою для цінних природних територій.

Водночас я вважаю, що впровадження плану REPowerEU в Україні може мати позитивні наслідки, якщо в результаті відбудеться картографування територій, пріоритетних для розвитку ВДЕ. При цьому важливо пам'ятати, що досягнення кліматичної нейтральності апіорі неможливе без збереження природних територій, які є основними поглиначами парникових газів та надавачами кліматичних екосистемних послуг^[1]. Тому, хоч ВДЕ й висувуються як головний суспільний інтерес, в пріоритеті безумовно мають лишатися природні території, які вирізняються високим біо- та ландшафтним різноманіттям. Це об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ), елементи національної екомережі та об'єкти Смарагдової мережі незалежно від статусу (adopted чи proposed). Ці території, навіть, за високого енергетичного потенціалу, мають бути виключені з планів без будь-яких обговорень і сумнівів.

Важкодоступність територій, близьке розміщення об'єктів ПЗФ та Смарагдової мережі та відсутність дорожньої інфраструктури мають суттєво знижувати шанси територій стати пріоритетними для ВДЕ. І набувати такого статусу вони мають лише після фахових консультацій із залученням громадськості.

Негативним прикладом будівництва ВДЕ прискореними темпами є плани будівництва компанією «Вітропарки України» 225 ВЕУ потужністю 1167 МВт у високогір'ї Українських Карпат. Для розміщення цих 7-8 вітропарків обрано найцінніші високогірні хребти (Полонини Красна, Рівна, Лютянська Голиця, Остра, Верховинський Вододільний хребет, Апецька, Свидовець) аналогів яким в Україні немає. Тобто йдеться про втрату ландшафтного різноманіття в країні, де високогірні ландшафти займають менш як 1% території. На додачу, ці проекти заплановані на території об'єктів Смарагдової мережі, де представлене цінне для України і Європи лісове та високогірне біорізноманіття й оселища. Усі ці хребти до верхньої межі лісу вкриті суцільними заповідними лісами й пралісами. Дороги до полонин (безлісних територій субальпійського поясу) у більшості випадків відсутні. Будівництво дорожньої інфраструктури можливе лише через ці ліси, що є порушенням законодавства. Тобто, ці території взагалі не мали б розглядати як перспективні для розвитку будь-яких ВДЕ.

На жаль, високий рівень корупції сприяє таким проектам та демонструє безкарність злочинів проти природи^[2,3]. Це ще один аргумент проти скасування процедури ОВД для проектів ВДЕ в Україні. Ба більше, практика будівництва компанією «Вітропарки України» ВЕС у Нижніх Воротах Закарпатської області показує, що знайшовши шпарини у законодавстві, бізнес легко може обійтись і без ОВД.

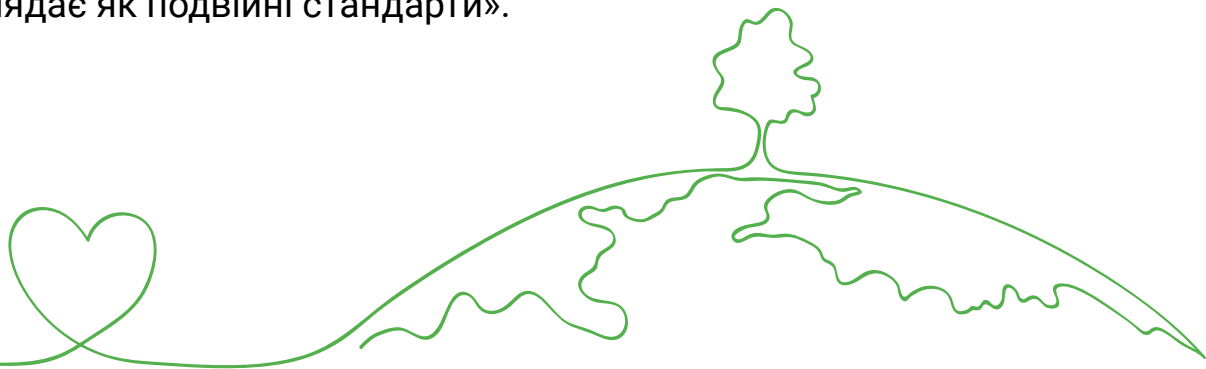
Бізнес подає в Державну інспекцію архітектури та містобудування України (ДІАМ) окремо проект будівництва дороги під ВЕС, й окремо проект встановлення бетонних фундаментів під щогли ВЕУ. Останнє не потребує проведення

ОВД і екологічного висновку. А у гірських умовах це етап будівництва, який має найбільший негативний вплив на довкілля. Бізнес отримує дозволи на будівництво, і на час проходження ОВД вже стоять готові щогли ВЕУ, до яких вже монтують вітротурбіни й лопаті після отримання екологічного висновку. Тобто, вся ВЕС будується ще до отримання екологічного висновку. Бізнес на 100 % впевнений, що цей висновок дадуть, яким би не був звіт про ОВД. «Турборежим» будівництва ВДЕ в дії, процедура ОВД нівельована.

Безумовно, об'єднання української енергосистеми з європейською — це додатковий шанс для енергетичного переходу обох сторін. Країни ЄС сьогодні розглядають Україну як перспективну територію для розвитку ВДЕ і досягнення кліматичної нейтральності європейського континенту. Однак при цьому не хотілось би, щоб Україна вчергове стала сировинним придатком для чийось високих цілей.

Саме так сьогодні виглядає ситуація з розвитком 1167 МВт вітроенергетичних потужностей у високогір'ї Карпат коштом особливо цінних природних територій. За інформацією ТОВ «Водень України», ці потужності є частиною проекту «Воднева долина Закарпаття». Зелений водень, отриманий після знищення особливо цінного українського високогір'я, постачатимуть на Кошіцький сталеливарний завод (Словаччина). При цьому у самій Словаччині немає жодної ВЕС, зокрема ВЕС у горах. У Словаччині дуже дбайливо ставляться до гірських та високогірних ландшафтів, як для розвитку туризму, так і для збереження біорізноманіття. Ріст відсотка ВДЕ у структурі генерації енергії у Словаччині наразі дуже повільний.

Шкідливі для природи проекти вітропарків у високогір'ї Українських Карпат фінансує державний банк України «Ощадбанк» (висока імовірність того, що за кошти європейських банків). На тлі прийнятого ЄС Закону про відновлення природи, знищення української природи заради «зеленого водню» для експорту в країну ЄС, виглядає як подвійні стандарти».

[1] Хто виграє від конфлікту між вітроенергетикою і природою? / О. Станкевич-Волосянчук. URL: https://epravda.com.ua/experts/hto-vigraye-vid-konfliktu-mizh-vitroenergetikoyu-i-prirodoyu-800775/?fbclid=IwY2xjawH0beBleHRuA2FlbQlX-MQABHVOuZhzszHH2m4m54wPyw8Q5OqvLE95b0UJTXXVHMOL2eYwPn-tNzD5J0eQ_aem_NXBzGLujx-JYeyKz6Nnuag

[2] Ужгородські лісівники внесли у документи неправдиву інформацію, щоб вирубати дерева у заказнику під полониною Руною (ДОКУМЕНТИ) / О. Мудра. URL: https://zakarpattya.net.ua/News/233824-Uzhhorodski-lisivnyky-vnesly-u-dokumenty-nepravdyvu-informatsiiu-shchob-vyrubaty-dereva-u-zakaznyku-pid-polonynoiu-Runoiu-DO-KUMENTY?fbclid=IwY2xjawG6m3dleHRuA2FlbQlXMQABHfd5CiFwcYRdNRedlcWVHDI3cyJzeOTrfEdJobiVp2ipALjqA8vS-jF_-2w_aem_8vHfCWwHk8_eby3POBOXaw

[3] Як Колесник і Ковальчук "обвели навколо пальця" громадськість і допомагають "Вітропаркам" Єфімова уникнути кримінальної відповідальності і не сплатити 2 млн збитків / О. Мудра. URL: https://zakarpattya.net.ua/News/235362-lak-Kolesnyk-i-Kovalchuk-obvely-navkolo-paltsiahromadskist-i-dopomahaiut-Vitroparkam-lEfimova-unyknuty-kryminalnoi-vidpovidalnosti-ine-splatyty-2-mln-zbytkiv?fbclid=IwY2xjawG6lrXleHRuA2FlbQlXMAABHfqA6KDqVbT-F7EV43Zcy7N3z6R5vclpCxwjN_-6eM5Y0KjeoZiXfV0LXOW_aem_ZWiWIOSAU86EdVSXXc2zXg